

УДК: 159.9(477)

Мілорадова Н.Е., к. психол. н., доцент, професор кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей ХНУВС;

Попова Г.В., к. психол. н., доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ»

ЦІННІСНА СФЕРА ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ З РІЗНОЮ ТРИВАЛІСТЮ ПЕРЕБУВАННЯ НА СЛУЖБІ

У статті представлені результати дослідження змін ціннісної сфери працівників громадської безпеки з різною тривалістю перебування на службі. Отримані дані свідчать про негативний вплив професійної діяльності на ціннісні орієнтації частини досліджуваних правоохоронців, що проявляється у звуженні кола важливих видів діяльності, засобів їх досягнення та розподілу життєвого часу.

Ключові слова: цінності, зміни ціннісної сфери особистості, значимі види діяльності, працівники міліції громадської безпеки, термін служби в правоохоронній діяльності.

В статье представлены результаты исследования изменений ценностной сферы сотрудников милиции общественной безопасности с различной продолжительностью пребывания на службе.

Полученные данные свидетельствуют о негативном влиянии профессиональной деятельности на ценностные ориентации у части исследуемых правоохранителей. Это проявляется в сужении круга важных видов деятельности, средств их достижения и распределения жизненного времени.

Профессиональная деятельность правоохранителей с течением службы влияет на ценностную сферу личности, регламентирует направления активности, средства ее реализации и время, затрачиваемое на определенную активность. У правоохранителей меняются ценностные представления относительно общественной значимости профессиональной деятельности, возможности получить высокий статус в обществе, фиксируется противоречивое и критическое отношение к коллегам, к профессиональной деятельности, возможности получения высокого статуса в обществе.

У части правоохранителей возникает ситуация работоголизма, профессиональная деятельность выступает наибольшей ценностью (выше семьи и других жизненных ценностей), что очень ограничивает личность и может привести к профессиональной деформации.

Ключевые слова: ценности, изменения ценностной сферы личности, значимые виды деятельности, сотрудники милиции общественной безопасности, продолжительность пребывания на службе.

Постановка проблеми. Діяльність правоохоронних органів завжди знаходилась під пильним оком суспільства, оскільки вона в тій чи іншій мірі зачіпає інтереси всіх його членів і її результати безпосередньо впливають на забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави, реалізацію їх законних інтересів. Професійна діяльність правоохоронних органів пов'язана з багатьма моральними проблемами, які породжуються специфікою цілей, змісту,

форм, методів та засобів їх діяльності. Вже одне те, що забезпечувати правопорядок, спокійне життя громадян доводиться з використанням засобів примусу та обмеження прав особистості, викликає цілий комплекс протиріч як у суспільній, так і в індивідуальній свідомості. В цих умовах особливе значення набуває чітка постановка суспільством завдань, які стоять перед правоохоронними органами, визначення їх функцій та повноважень, можливих та припустимих засобів боротьби з правопорушеннями.

Надання суспільством працівникам правоохоронних органів не лише правової, але і моральної санкції на проведення відповідної діяльності по охороні та захисту прав громадян з використанням владних повноважень покладає на них високу відповідальність за чітке та точне дотримання законності, з одного боку, та, з іншого боку, – меж допустимості дій, пов'язаних з виконанням службових обов'язків. І в першому, і в другому випадках мова йде про моральні вимоги до поведінки правоохоронців, яка повинна базуватися на відповідних ціннісних орієнтаціях, сформованість яких безпосередньо впливає на виконання ними професійних обов'язків.

В сучасних умовах кризи суспільства актуальним є дослідження комплексу питань, що стосуються системи цінностей працівників органів внутрішніх справ, зокрема: характеристики життєвих та правових цінностей, що визначають типи праворозуміння в умовах різних суспільних змін; особливості змін ціннісної сфери особистості с плином служби в правоохоронній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ціннісні орієнтації – це важливий структурний компонент особистості, який відіграє в житті людини організуючу, спрямовуючу та регулятивну роль. Ціннісні орієнтації визначають спрямованість прагнень, потягів, дій особистості. Для суспільства система стійких ціннісних орієнтацій людини є показником того, що можна від неї очікувати. Про соціальну позицію особистості, її духовний розвиток в цілому можна говорити, виходячи з того, на досягнення яких цінностей вона спрямовує свої зусилля, які об'єкти для неї є найбільш важливими.

Багато дослідників (Л. Кольберг, В. Франкл, М. Рокіч, А. Маслоу, О. Здравомислов, Б. Братусь, Д. Леонт'єв, В. Ядов, та ін.) приділяли увагу проблемі сформованості системи ціннісних орієнтацій особистості, її структурі, функціональності [3; 7; 8; 9]. Важливим є питання про місце ціннісних орієнтацій в структурі особистості. Сучасні дослідники розглядають систему ціннісних орієнтацій особистості, пов'язуючи її з мотиваційною [5; 7] або змістовною сферами особистості [1; 2].

Зв'язок ціннісних орієнтацій з мотиваційною сферою особистості відмічає Б.Ф. Поршнев, на думку якого, основа особистості полягає в функції вибору. Вибір припускає перевагу одного мотиву над всіма іншими. Але для цього повинні бути приводи, і таким приводом є цінність, «оскільки цінність – єдина міра співставлення мотивів» [6].

Аналізуючи структуру змістовної сфери особистості, Д.А. Леонт'єв відносить особистісні цінності до змістовних структур найбільш високого ієрархічного рангу. На його думку, цінності не є суто психологічним утворенням. Їх можна розглядати так же як соціальне явище, продукт життєдіяльності суспільства та соціальних груп. Проте поряд з формами свого існування в стру-

ктурах суспільної свідомості цінності суспільства подані також у структурі особистості у вигляді інтеріоризованих цінностей суспільства в формі особистісних цінностей. Індивідуальні цінності вказують напрямок бажаного перетворення дійсності, виступають джерелом сенсів. У свідомості особистісна цінність відображається в формі ціннісних орієнтацій [2].

Таким чином, система ціннісних орієнтацій як елемент структури особистості, в якому найбільш ярко виявляється цілісність людської свідомості та поведінки, має інтегративний характер [8], формується на вищому рівні розвитку особистості та регулює поведінку і діяльність особистості в найбільш значимих ситуаціях її соціальної активності, в яких виражається відношення особистості до цілей життєдіяльності та до засобів реалізації цих цілей.

Однією з найважливіших характеристик системи ціннісних орієнтацій є багаторівневність, яка проявляється в її ієрархічній будові. Критеріями ієрархії виступає особистісна значимість, що включає в себе різні змістовні аспекти, обумовлені впливом різних типів та форм соціальних відносин [1; 2; 8]. Вершину ієрархії цінностей особистості, на думку В.А. Ядова, «...складає «життєвий ідеал» – соціально-політичний та моральний образ бажаного майбутнього.

Ефективність дій професіонала в правоохоронній сфері, зокрема працівників міліції громадської безпеки, визначається в тому числі й тим, що спонукає його працювати, вірити та цінувати головне. Саме працівники цього підрозділу найбільш частіше безпосередньо спілкуються з представниками різних верств суспільства, та саме на них випадає найбільший тягар підтримки правопорядку і законності в буремні періоди суспільного життя. Важливою є проблема дослідження ціннісної сфери правоохоронців, що діють в умовах суспільних змін, мають досвід змін цінностей, можливо відчують особисту кризу. Також важливим є питання, як змінюється ціннісна сфера особистості працівників міліції громадської безпеки з плином часу служби.

Метою емпіричного дослідження є відстеження трансформації цінностей працівників міліції громадської безпеки в залежності від того, скільки років вони працюють в даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження по визначенню особливостей сприйняття життєвих цінностей правоохоронцями з різним терміном служби нами було опитано 77 працівників ОВС у віці від 20 років до 50 років.

Першу групу досліджуваних склали: працівники міліції громадської безпеки, які мають стаж служби до 5 років. Це 27 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ, які навчаються на останньому курсі факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей, середній вік в групі – 21 рік. В цій групі 44,4 % осіб жіночої статі та, відповідно, 55,6 % – чоловічої статі.

Другу групу склали працівники міліції громадської безпеки (26 працівників підрозділів Жовтневого РВ та Московського РВ ГУМВСУ в Харківській області), які мають стаж служби від 6 до 10 років, середній вік в групі – 28 років. Серед опитуваних: 30,8 % осіб жіночої статі та 69,2 % – чоловічої.

Третю групу (24 опитуваних) склали працівники міліції громадської безпеки, які мають стаж служби від 11 до 15 років – працівники Жовтневого РВ

та Московського РВ ГУМВСУ в Харківській області. Середній вік в групі – 43 років. Серед опитуваних: 20,8 % осіб жіночої статі та 79,2 % – чоловічої.

Для дослідження цінностей працівників міліції громадської безпеки використовувались наступні методики:

1. Методику дослідження цінностей особистості М.В. Коржа, яка дозволяє встановити цінність певного виду діяльності (чому надають перевагу), наявність засобів для їх реалізації та час, який людина витрачає на цю діяльність.[4].

3. Анкету, яка включає запитання щодо професійної діяльності, спілкування, морального вибору та інш.

Для математико-статистичної обробки отриманих даних ми використовували t-критерій Стюдента та критерій Фішера [5].

У ході нашої роботи ми порівняли окремо цінність певних видів діяльності (Табл. 1), наявність засобів для їх здійснення (Табл. 2) та кількості часу, який витрачається на здійснення діяльності (Табл. 3) у правоохоронців всіх трьох досліджуваних груп.

Таблиця 1

Порівняння цінності певних видів діяльності у правоохоронців з різним стажем служби

№	Вид діяльності	Цінність (в балах)			P ₁	P ₂	P ₃
		До 5 р.	6-10 р.	11-15 р.			
1.	Суспільна робота	4,4±0,16	4,2±0,46	4,5±0,51	-	-	-
2.	Мистецтво	4,3±0,18	3,9±0,39	4,2±0,38	-	-	-
3.	Хобі	4,9±0,23	4,3±0,18	4,3±0,30	0,05	-	-
4.	Професія	4,7±0,31	4,5±0,24	4,7±0,29	-	-	-
5.	Пізнання	4,6±0,60	4,4±0,81	4,6±0,32	-	-	-
6.	Спілкування	4,9±0,42	4,3±0,13	4,6±0,27	0,05	-	-
7.	Успіх	4,7±0,36	3,8±0,47	4,4±0,19	0,05	-	-
8.	Спорт	4,8±0,22	4,1±0,61	4,2±0,42	-	-	-

Як бачимо, цінними для правоохоронців є переважно професія та спілкування, але для досліджуваних першої групи спілкування є більш значимим, ніж для досліджуваних другої групи, так же, як і успіх ($p \leq 0,05$). Найменш значимим як для першої, так і для третьої групи досліджуваних є мистецтво, а для другої групи – успіх.

Що ж стосується засобів, які є у правоохоронців для реалізації зазначених вище видів діяльності, то у всіх трьох групах досліджуваних першість займає успіх.

Крім того, явно простежується тенденція зменшення засобів для реалізації такого виду діяльності як пізнання ($p \leq 0,001$). Це можна пояснити тим фактом, що працівники міліції громадської безпеки мають небагато власного часу, який вони могли б витрачати на власний розвиток. У повсякденному ж житті вони застосовують на практиці ті знання, які отримали ще коли навчалися.

Таблиця 2

Порівняння наявності засобів для здійснення певних видів діяльності у правоохоронців з різним стажем служби

№	Вид діяльності	Засоби (в балах)			P ₁	P ₂	P ₃
		До 5 р.	6-10 р.	11-15 р.			
1.	Суспільна робота	3,8±0,25	3,1±0,24	3,4±0,27	0,05	-	-
2.	Мистецтво	2,1±0,48	2,3±0,51	2,4±0,16	-	-	-
3.	Хобі	3,5±0,67	3,0±0,45	2,9±0,43	-	-	0,05
4.	Професія	4,1±0,39	3,2±0,16	3,8±0,22	0,05	-	-
5.	Пізнання	4,2±0,15	3,5±0,54	2,6±0,31	-	-	0,001
6.	Спілкування	3,0±0,16	3,8±0,72	3,5±0,32	0,05	-	-
7.	Успіх	4,8±0,42	4,2±0,32	4,4±0,43	0,05	-	-
8.	Спорт	3,8±0,31	3,2±0,45	3,6±0,18	-	-	-

Менш достовірною є тенденція зменшення засобів для реалізації хобі та успіху. Проте, хоч ми і не можемо говорити про статистично значимі відмінності, ми бачимо, що наявність засобів для реалізації хобі зменшується: у першій групі досліджуваних їх наявність оцінили в середньому на 3,5 бали (за 5-ти бальною системою), у другій групі – на 3,0, а у третій групі ми бачимо, що засобів взагалі не вистачає – 2,9 балів. Це можна пояснити знову ж виходячи зі специфіки діяльності працівників міліції громадської безпеки, тобто катастрофічним дефіцитом вільного часу та взагалі можливості повноцінного відпочинку.

Далі представлені дані, щодо того, скільки часу витрачається на реалізацію певних видів діяльності (Табл. 3).

Як бачимо, у правоохоронців всіх трьох груп найбільше часу витрачається на професію та спілкування. Крім того, працівники міліції громадської безпеки першої групи також багато часу витрачають на досягнення успіху, в другій групі – на спорт, а у третій – на пізнання.

Найменше часу витрачають на мистецтво у всіх трьох групах. Також, в першій групі «ігнорують» спорт, в другій та третій – хобі.

Крім того, є помітною тенденція збільшення витрачання часу на професійну діяльність.

Таблиця 3

Порівняння кількості часу, який витрачається для здійснення певних видів діяльності працівників громадської безпеки з різним стажем служби

№	Вид діяльності	Час (в балах)			P ₁	P ₂	P ₃
		До 5 р.	6-10 р.	11-15 р.			
1.	Суспільна робота	2,3±0,53	2,5±0,15	2,0±0,54	-	-	-
2.	Мистецтво	1,7±0,37	1,3±0,35	1,6±0,14	-	-	-
3.	Хобі	2,4±0,28	1,6±0,40	1,6±0,26	-	-	0,05
4.	Професія	2,6±0,29	3,2±0,22	3,5±0,33	-	-	0,05
5.	Пізнання	2,5±0,27	2,3±0,19	2,6±0,25	-	-	-
6.	Спілкування	2,8±0,41	3,0±0,27	2,7±0,57	-	-	-
7.	Успіх	2,6±0,32	2,1±0,53	3,0±0,45	-	-	-
8.	Спорт	1,8±0,18	2,6±0,34	2,2±0,12	0,05	-	-

В ході дослідження правоохоронцям з різним терміном перебування на службі пропонували анкету, яка включала питання щодо сприйняття ними різних життєвих цінностей.

На запитання: «Чи докладаєте Ви зусиль для того, щоб підтримувати дружні стосунки з колегами по службі?» працівники міліції громадської безпеки зі стажем до 5 років давали переважно ствердну відповідь; у відповідях правоохоронців зі стажем від 6 до 10 років вже частіше зустрічається відповідь «рідко», але немає жодної відповіді «ніколи», а у правоохоронців зі стажем служби від 11 до 15 років відповідь «ніколи» має місце аж у 33,3 % відповідей.

На запитання: «Чи виникали у Вас фантазії в яких Ви досягли великих висот?» опитувані першої групи відповідали ствердно (14,8 % відповідей «завжди» та жодної відповіді «ніколи»), другої групи – теж ствердно, але відповідь «завжди» зустрічається рідше (7,7 %), третьої групи – негативно (з'являється відповідь «ніколи» - 33,3 %, жодної відповіді «завжди»).

На запитання: «Чи готові Ви поступитися своїми принципами, якщо цього вимагає Ваше оточення?» відповідь «завжди» не зустрічається в жодній з досліджуваних груп, загалом же переважає відповідь «ніколи».

На запитання: «Чи виникало у Вас бажання змінити професію?» лише у відповідях досліджуваних першої групи зустрічається варіант «завжди» (3,7 %), відповідь «часто» зустрічається у всіх трьох групах в незначній кількості (до 5%), але, в залежності від тривалості перебування правоохоронців на цій службі, така відповідь зустрічається частіше.

На запитання: «Чи думали Ви про те, що сім'я для Вас важливіше за роботу, гроші, друзів і т.ін.?» досліджувані всіх трьох груп дали ствердну відповідь, до того ж у досліджуваних третьої групи взагалі зустрічається лише два варіанти відповіді: «завжди» та «часто» – 33,3 % та 66,7 % відповідно.

На запитання: «Чи буває так, що Ви поступаєтеся своїми інтересами заради інтересів іншої людини?» досліджувані всіх трьох груп дали ствердну відповідь.

На запитання анкети: «Чи буває так, що Ви підносите професійні інтереси вище за інтереси сім'ї?» у жодній з трьох груп не дали відповіді «завжди», а відповідь «часто» зустрічається лише у опитуваних третьої групи (16,7 %).

Висновки. Ціннісні орієнтації особистості – це ієрархічно організована інтегративна система усвідомлених цінностей, яка об'єднує вищі прошарки мотиваційно-потребової та змістовної сфер особистості та безумовно впливає на реалізацію її професійної діяльності. Професійна діяльність працівника міліції громадської безпеки є пліном служби впливає на ціннісну сферу особистості правоохоронця, регламентує напрями активності, засоби її реалізації та час, що витрачається на певну активність.

В усіх групах досліджуваних найбільше засобів та часу приділяють професійної діяльності та досягнення в ній успіху. В повсякденному житті правоохоронці реалізують такі цінності як допомога іншим та милосердя. Найбільше засобів і часу у них спрямовується на реалізацію успіху, професійну діяльність та спілкування.

Правоохоронці з невеликим стажем служби витрачають також багато часу на спорт, хобі, пізнання, а ті, що тривалий час працюють в ОВС, майже весь час витрачають на професію та спілкування.

С плином служби змінюються ціннісні уявлення щодо суспільної значущості професійної діяльності, можливості отримати високий статус у суспільстві. Можна констатувати, що у правоохоронців с плином служби фіксується суперечливе та критичне ставлення до колег, самої праці правоохоронця. Не викликає сумнівів високе значення для опитуваних сім'ї як життєвої цінності, але за специфічних умов праці з плином часу на службі у частини правоохоронців виникає ситуація работоголізму, робота виступає цінністю вищою за сім'ю та інші життєві цінності, що дуже обмежує особистість та може приводити до її професійної деформації та, навіть, деструкції.

Проведене дослідження дає підставу говорити про вплив професійної деформації не лише на емоційну сферу працівників міліції громадської безпеки, але і на їх ціннісні орієнтації. Проблема профілактики деформації та деструкції особистості правоохоронця с плином служби є актуальною психологічною проблемою, що потребує подальшої уваги науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жуков Ю. М. Ценности как детерминанты принятия решения. Социально-психологический подход к проблеме / Ю. М. Жуков // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М., 1976. – С. 254-277.

2. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Д.А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – М., 1998. – № 1. – С. 13-25.

3. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб., Издат. Питер, 2006. – 352с.

4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие. / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издат. Дом «БАХРАХ-М», 2004.- 672 с.

5. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2002.- 254 с.

6. Поршнев Б.Ф. Функция выбора – основа личности / Б.Ф. Поршнев // Проблемы личности: материалы симпозиума. – М., 1969. – С. 344-349.

7. Фромм Э. Быть или иметь? / Э. Фромм. – М., 1990.- 288 с.

8. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990.- 276 с.

9. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. / В.А. Ядов. – 2-е расширенное изд. — М.: ЦСПиМ, 2013. — 376 с.